

Búr Gábor

„Anglia elvárja, hogy mindenki megtegye kötelességét”
(Egy történelmi évforduló hozadéka)

„Bármennyire is nagyobbra tartjuk Mr. Southey verseit prózájánál, egy kivételt mindenképpen kell tennünk. A „Nelson élete” minden kétséget kizáróan a legtökéletesebb és legpompásabb minden munkája közül.”

(Thomas Babington Macaulay)¹

A londoni The Times 1805. november 7-i száma szenzációs hírral szolgált: a brit flotta a dél-spanyolországi partok menti Trafalgár-foknál megsemmisítő vereséget mért az egyesült francia-spanyol hajóhadra.² A hírt az admirális első lordja is csak előző éjjel kapta meg. A győzelemre még október 21-én került sor, a korabeli hírközlés lehetőségeit figyelembe véve a hír Angliába jutása azonban még így is gyorsnak számított.

1805. október 21-e reggelén, 6 óra 22 perckor a Cadiz partjai közelében tartózkodó brit flotta zászlóshajójáról a „Csatára felkészülni!” parancs érkezett a többi 26 sorhajóhoz. A jelzést egy kivétellel minden hajó vette, az „Africa” valószínűsíthetően a még sötét égbolt miatt továbbhajózott, hogy azután röviddel később Északról csatlakozzon a flottához. 6 óra 44 perckor a Herminone francia fregatt, amely az egyesült francia-spanyol flottától nyugatra vitorlázott, saját zászlóshajójának, a Bucentaure-nak „Az ellenség látótávolságban, a szélfelőli oldalon” üzenetet továbbított. A két szembenálló flotta hajóin 47 ezer ember várta, hogy a csata elkezdődjék. A spanyol-francia flotta ekkor 12, míg a brit flotta 22 mérföldnyire volt a spanyol partoktól. A legközelebbi szárazföldi pont a Trafalgár-fok volt. A francia parancsnok, Pierre de Villeneuve admirális számolt a realitásokkal, noha több hajója, embere és lövege is volt, a harcedzett, jól képzett angolokkal szemben kevés eséllyel mérkőzhetett meg. Ezért Napóleon parancsa ellenére, hogy hajózzon Nápolyba és zavarja a földközi-tengeri brit hajóforgalmat, az ellenség feltűnésére flottáját visszafordította. Az angol flotta nem a tengeri hadviselés hagyományai szerint, hanem két támadóékbé fejlődve közelítette meg az így éppen Cadizba visszajutni igyekvő egyesült flottát. 11 óra 30 perckor küldte a brit flotta parancsnoka elhíresült üzenetét: „Mr. Pasco, szeretném tudatni a flottával: Anglia elvárja, hogy mindenki megtegye kötelességét.” (Mr. Pasco, I wish to say to the fleet: England expects that every man will do his duty.)³ A reggeli erős szél a nap folyamán elcsendesült, a flották felfejlődése

¹ Robert SOUTHEY: *The Life of Nelson*, London, 1896. 7.

² The Times, London, Thursday, November 7, 1805. A hírt először a The London Gazette külső száma közölte le egy nappal korábban, ám a kis példányszám miatt ténylegesen a The Times híradása informálta a közönséget a győzelemről.

³ Walter RUNCIMAN: *Drake, Nelson and Napoleon*, London, 1919. 235.

lelassult. Az első lövést a francia Fougeux adta le délben, majd a két angol ék átvágta az ellenfél hajóinak sorát, s a következő órákban mindkét oldalról egymást követték a gyilkos sortűzek. A csata azonban hamar eldőlt, az egyesült flotta egyre több hajója vált harcképtelenné, egy hajó felrobbant, többen megadták magukat. Maga Villeneuve admirális sem tehetett másképp. Délután öt óraker a spanyol Gravina admirális, aki Villeneuve-től átvette a parancsnokságot, kiadta az utasítást a visszavonulásra, amely valójában menekülés volt.

A csata eldőlt, s az angoloknak minden okuk megvolt az ünneplésre, egy közel két és fél éves tengeri hadjárat ért véget a Trafalgár-foknál. „*Britannia Triumphant*”, a „*győzedelmes Britannia*” magasztalása a hír vételének pillanatában megkezdődött. A történekről elsőnek beszámoló Times ugyanakkor a brit veszteséglisát is leközölte, név szerint felsorolva minden, a csata másnapján a parancsnokságot átvevő Collingwood altengernagy⁴ által az admirális felé jelentett halottat és sebesültet, kezdve a sort mindjárt a flotta parancsnokával, a már életében legendává vált⁵ Horatio Nelson admirálissal, akit zászlóshajója, a Victory fedélzetén egy francia mesterlövész golyója sebzett halálra.⁶ Éppen erre a veszteségre hivatkozva próbálták meg a franciák az első hetekben saját győzelmüként beállítani a történeteket, de a túlélők visszaérkezése Franciaországba kihúzta a talajt az ilyesfajta manipulációk lába alól, majd az 1805. október 20-i ulmi,⁷ illetve a december 2-i austerlitz-i diadalok után Napóleon számára szükségtelemné is vált e minden alapot nélkülözö propaganda. Collingwood további két angol kapitány elestéröl is beszámolt, George Duff a Mars, John Cooke pedig a Bellerophon parancsnoka volt. Érdekes történelmi véletlen, hogy 1814-ben Collingwood trafalgári zászlóshajója, a Royal Sovereign vitte a francia királyt, XVIII. Lajost Doverből Calais-ba, a Bellerophon pedig akkor került újra az események középpontjába, amikor 1815. július 15-én Napóleon Rochefort-nál kapitányától, Frederick Maitlandtól kért angliai menedékjogot. Napóleon három hetet töltött a hajó fedélzetén, anélkül, hogy Anglia földjére léphetett volna, mielőtt a Northumberland Szent-Ilona szigetére szállította.

A trafalgári csatát követően napokig igen erős vihar tombolt, s ez a francia és spanyol hajók közül többet elsüllyesztett (a sérülések miatt csak három elfogott hajó bírta ki a viszontagságokat), de megnehezítette a helyzet pontos felmérését a brit flottánál is. A hajónaplók bejegyzései csak október 25-én említettek újra jó időt. Jellemző, hogy október 22-én Collingwood a flotta Nelson által

⁴ Nelson számára helyettese, Collingwood „*nemes bajtárs*” (noble fellow) volt, akinek hajója, a Royal Sovereign elsőnek csapott össze az ellenséggel. Ekkor mondta Collingwood saját zászlóshajója kapitányának, Edward Rotherham-nek híres mondatát: *Mit nem adna Nelson, ha itt lehetne?* (What would Nelson give to be here?) Idézi: Walter RUNCIMAN: 237.

⁵ Alig múlt 20 éves, amikor kapitányi rangot szerzett. Az 1798-as abukiri tengeri ütközetet követően neve egész Európában ismertté vált, s akárcsak Napóleon a szárazföldön, felbukkanása bárhol a tengereken különös hatással volt az ellenfélre. Lásd: Colin WHITE: *Rediscovering Nelson*, History Today, October 2004. Vol. 54 Issue: 10. 5-6.

⁶ Walter RUNCIMAN: 267-268.

⁷ Az ulmi csatához fűződik az a – megalapozatlan – legenda, mely szerint az orosz seregek kéréséért az eltérő osztrák és orosz naptárhasználat lett volna felelős.

vezetett felének veszteségeiről még szinte semmit sem tudott. Például a Victory 57 halottja és 102 sebesültje közül jószerivel csak Nelson neve volt számára ismert.⁸ A végső és teljes brit veszteséglista összesen 449 elesett és 1.241 sebesült tengerész nevét tartalmazta, beleértve azokat is, akiket a Gibraltárból érkező hajók vettek fedélzetükre, s akik közül sokan napokkal, sőt hetekkel később haltak bele a trafalgárnál kapott sebeikbe.⁹ A britek egyetlen hajót sem veszítettek, a 27 sorhajóból, 4 fregattból és egy-egy szkúnerből és barkból álló flottájukból. Magát az ütközetet kizárólag a sorhajók vívták, a kisebb hajók csak a felderítésben és a süllyedő hajók legénységének kimentésében vettek részt. Az egyetlen rendelkezésre álló szkúner, a 10 löveggel felszerelt Pickle vitte a csata megnyeréséről szóló hírt Angliába. A franciák és a spanyolok vesztesége összehasonlíthatatlanul nagyobb volt, a halottak, sebesültek és fogságba esettek száma 10-16 ezer között mozgott.¹⁰ A 18 francia és 15 spanyol sorhajóból 9-9 süllyedt el, illetve került az angolok kezére október 21-én. A későbbi napokban az angoloknak néhány további hajót sikerült még elfogniuk, néhányat pedig a franciáknak és spanyoloknak kiszabadítaniuk, így a teljes veszteség a 33 sorhajó közül összességében 23 hajó volt, a fennmaradó tíz pedig beszorult Cadiz kikötőjébe. Legtöbbjük ott is maradt 1808-ig, Napóleon spanyolországi hadjárataig, amikortól a franciák ellen kerültek bevetésre.

A csata után hét nappal az ellőtt árbocú, súlyos sérüléseket szenvedett Victory-t bevontatták a gibraltári kikötőbe, ahol elvégezték a legszükségesebb javításokat. November 4-én indult tovább Angliába, éppen azon a napon, amikor a Biscayai-öbölben még további négy, a csatából menekülő a francia hajó volt kénytelen megadni magát. Az Ortegál-foki csata lényegében a trafalgári ütközet meghosszabbítása volt, noha a négy sorhajóból álló angol flottaegységet vezető Richard Strachan kapitány csak a foglyul ejtett franciáktól tudta meg, hogy nem a Rochefort-i kikötőt őrző hajókkal ütközött meg.¹¹ A Victory csak jóval később érkezett ezekre a vizekre, de a francia partoktól távolabbi, biztonságosnak számító útvonalon közelített az angol partokhoz. Fedélzetén szállították Nelson holttestét is, Gibraltárig az elhíresült módon, a főárbochoz kötözött brandys hordóban, onnan tovább ólommal kiöntött koporsóban, amelyet szintén alkohollal töltöttek fel. Amikor a hajó a Temze torkolatához ért, a holttestet kivették, tengernagyi egyenruhába öltöztették és az 1798-ban Napóleont Egyiptomba szállító francia sorhajó, a L'Orient¹² főárbocából készített ko-

⁸ „I have yet heard of none others.” Még nem hallottam a többiek felől – írta Collingwood az első jelentésében. The Times, London, Thursday, November 7, 1805.

⁹ Őket nem a tengerbe temették, hanem a „szikla” déli tövében kialakított Trafalgar-temetőbe, ahol sírjaik máig fennmaradtak.

¹⁰ A pontos veszteséglista elkészítése a flotta felbomlása és a nagyszámú dezertőr miatt is lehetetlen volt.

¹¹ Mark ADKIN: *The Trafalgar Companion: A Guide to History's Most Famous Sea Battle and the Life of Admiral Lord Nelson*, Aurum Press, London, 2005. 531-534.

¹² A L'Orient eredetileg a Dauphin-Royal nevet kapta, a forradalom alatt Sans-Culotte-ra keresztelték. Az abukiri tengeri ütközetben a franciák zászlóshajója volt, felrobbant és elsüllyedt. Árbócának darabját Nelson ajándékba kapta egyik kapitányától.

porsóba fektették. 1806. január 6-án Greenwich-ben ravatalozták fel. Három nappal később látványos külsőségek között szállították a Temzén Londonba a koporsót. Teste szinte szakrális jelentőségre tett szert, jellemző, ahogy egy londoni lap 1805. november 6-i méltatásában fogalmazott: „Egyik szemét Calvinál vesztette el, egyik karját Tenerife-nél, s minden alkalommal bizonyítást nyert, hogy egész testét és lelkét hazája tulajdonának tartotta.”¹³ A tengerrel és a flottával mindig is bensőséges viszonyt ápoló főváros díszkivilágítással búcsúzott az ünneptelt hőstől, akit január 9-én a Szent Pál katedrálisban helyeztek örök nyugalomra. A temetésen százezres tömeg vett részt, a flotta tucatnyi admirálisát és mintegy száz kapitányát is beleértve. Az udvar, a parlament és a kormány egyaránt sokat költött az eseményre, amely Austerlitz után politikailag különösen nagy jelentőségre tett szert. A ceremónia királyi volt, lényegében a III. György 1789-es betegségekor kidolgozott forgatókönyvnek megfelelően jártak el. A nagy tömeg és a katonák, tengerészek jelenléte a franciák elrettentését éppúgy szolgálták, mint a saját önbizalom erősítését, akárcsak a skót felföldiek szerepeltetése, amely egyben a közös brit öntudat megtestesítésére is alkalmas volt.¹⁴

Az esemény történelemformáló jelentősége már a kortársak számára is világos volt. Elsősorban azért, mert Napóleon számára végleg ellehetlenítette a brit szigetek invázióját. Napóleon válasza a kontinentális zárlat kihirdetése volt, amely sem hatékonynak, sem kifizetődőnek nem bizonyult. Az utókor számára az invázió meghúzásánál sokkal többről van szó, a talán legsarkosabb megfogalmazás szerint Trafalgárral Napóleon elveszítette a háborút, csak még nem fogta fel. „A császár nem neheztel hajói elvesztéséért” – üzent Napóleon, ám legnagyobb problémája nem az volt, hogy azok nem az általa képzelten, dicsőséggel veszttek el, hanem sokkal inkább az, hogy a további tengeri vállalkozások Franciaország számára merő fantáziává váltak. Ennek pedig olyan káros következményei voltak, amelyeket nem lehetett a kontinensen aratott katonai győzelmekkel kiegyensúlyozni. Amikor pedig ott is fordult a kocka, ezek a káros hatások egymással összeadódtak. Ám akárhogyan is hatott Trafalgár Napóleon és Franciaország hatalmára, ahhoz kétség sem férhet, hogy ettől a csatától számítódik az a megkérdőjelezhetetlen brit tengeri hegemonia, amely a 19. századi Pax Britannica egyik alappillére volt. Trafalgár tehát ebből a szempontból egy hosszú évszázadon át közvetlenül éreztette hatását. Az angol admirális számára 1889-ig magától érthetődő volt az ott megszerzett fölény, amely a mindenkori riválissal szemben legalább behozhatatlan előnyt biztosított. Lord Salisbury kormánya 1889-ben olyan törvényt fogadtatott el a parlamenttel, amely a brit flotta csatahajóinak számát az utána következő két leg erősebb flotta (akkor a francia és az orosz) hasonló mutatóihoz kötötte.¹⁵ Az admirális még az első világháború alatt is a tengeri szupremácia bűvkörében

¹³ Timothy JENKS: *Naval engagements: patriotism, cultural politics, and the Royal Navy, 1793-1815*, Oxford University Press, Oxford, 2006. 198.

¹⁴ Laurence BROCKLISS, John CARDWELL, Michel MOSS: *Nelson's grand national obsequies*, *English Historical Review*, Vol. 121, N° 490, 2006. 162-182.

¹⁵ Lawrence SONDFHAUS: *Naval Warfare, 1815-1914?* Routledge, London, New York, 2001. 160-161.

élt, arra számítva, hogy mint rendesen, az adott háború kimenetelét is a Royal Navy dönti majd el. Sőt, egészen 1916-ig, egy trafalgári méretű győzelem ábrándját kergette a németekkel szemben. A második, vagy a „*még nagyobb Trafalgár*” azonban soha nem jött el.¹⁶ De maguk a németek sem tudtak szabadulni Trafalgár hatásától, flottaprogramjuk atyja, Alfred von Tirpitz abból – az egyébként tévesnek bizonyult – feltevésből indult ki, hogy egy angol-német összeütközés esetén a brit flotta szoros blokádnak alá vonja majd az északi tengeri német kikötőket, úgy ahogyan Nelson tette Trafalgárt megelőzően Cadiz kikötőjével. Nelson (és Collingwood) éles franciaellenességét félreinterpretaálva Tirpitz az angolokat agresszív természetű népeknek tartotta, akikkel az összeütközés elkerülhetetlen. Éppen Trafalgár tanulságaiból jutott arra a következtetésre, hogy Bülow kancellár 1900-ban megfogalmazott intelme, amely szerint egy háború a britekkel Németországot a harmincéves háborúhoz hasonló következményekkel sújthatja, téves. Tirpitz gondolatmenete alapján a háború megnyerhető volt, mindjárt a legelején és éppen a tengeren, s ez bőséges kárpótlást ígért a tengerentúli kereskedelem és a gyarmatok időleges elvesztéséért.¹⁷ Trafalgár a két világháború alatt is viszonyítási alap maradt a tengerészeti stratégiák számára, többek között a konvojrendszer kialakításában. Ebben az összefüggésben nem is meglepő, hogy napjainkban is sok történész tartja Trafalgárt a tengeri hadviselés stratégiai és taktikai értelemben legfontosabb csatájának, amely Paul Kennedy megfogalmazásában „*a történelem valószínűleg leghíresebb tengeri ütközetévé vált*”.¹⁸

Ez a hírnév természetesen nem magától jött, már a kortársak is derekasan megdolgoztak érte. Az újságcikkek, röpiratok mellett nem kellett sokat várni az első terjedelmesebb munkák megjelenésére sem. 1810-ben már három szerzőtől is lehetett, igaz még rövidebb Nelson életrajzot olvasni. A kor ünnepeelt angol költője, Robert Southey már nyolc évvel a csata után készen volt a maga szintézisével, amelyről a szintén költő és történész Macaulay a jelen cikk mottójául választott idézetben oly fennköltén írt. Southey megrendelésre dolgozott, munkájáért, amelyet maga is büszkén nevezett eulógiának, azaz dicsőítő írásműnek, száz guinea honoráriumot kapott.¹⁹ Ám bánatára a kiadó a terjedelmes, több mint 300 oldalas, Walter Scottnak ajánlott munkát két kötetben jelentette meg, ami igen megdrágította, félt, hogy emiatt csak kevés példány kel el belőle. Ennek ellenére még életében többször újra kiadták, az igazi siker pedig halála után jött el. Már az 1830-as kiadás is ezekkel a szavakkal kezdődött: „*Nelson életét sokan megírták már...*”²⁰ A belső címlapon „*koszorús költőként*”²¹ szereplő

¹⁶ Paul M. KENNEDY: *Strategy and Diplomacy 1870-1945*, Fontana Press, London, 1989. 59.

¹⁷ *ibid.* 13-136.

¹⁸ Paul M. KENNEDY: *The Rise and Fall of British Naval Mastery*, Fontana Press, London, 1991. 146. (Az először 1976-ban megjelent munkát 2004-ben a 200-ik évfordulóra újra kiadták.)

¹⁹ Száz guinea 105 fontot jelentett, ami nagy összegnek számított a korban, bár a font vásárlóereje az akkori háborús viszonyok miatt éppen 1813-ban volt mélypontján, s ezt az alacsony szintet 1917-ig nem is érte el újra. Lásd: House of Commons Library. Inflation: the value of the pound 1750-2005. Research Paper 06/09. <http://www.parliament.uk>

²⁰ Robert SOUTHEY: *The life of Nelson*, London, 1896. 14.

Southey nem csupán Macaulay dicséretét érdemelte ki, de a kor másik kiváló történésze, Thomas Carlyle is hasonló szellemben nyilatkozott róla, sőt, még a nagy ellenlábás Lord Byron is. Southey munkája közel egy évszázadon keresztül a legalaposabb Nelson életrajznak számított. 1926-ban Walter Summers forgatókönyvet írt belőle, a Sir Cedric Hardwicke főszereplésével készült „Nelson” című filmhez. Nem ez volt azonban a téma első megfilmesítése, már 1918-ban forgattak hasonló címmel filmet Angliában, a háborúba belefáradt közönség lelkesítésére. Ez utóbbi némafilm alapján készítette 1941-ben (újra háború!) Korda Sándor Laurence Olivier (Nelson) és Vivien Leigh (Lady Hamilton) főszereplésével a „*That Hamilton Woman*” című Oszkár díjas filmjét. E filmek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Trafalgár és Nelson immár az egész világon ismert nevekké váltak, de ugyanakkor sok történelmileg hamis elképzelés eredőjévé is váltak. Emma Hamilton szerepének felnagyítása mellett ilyen például az a sztereotípiá, amely szerint Nelson admirális fekete kendővel takarta volna el a csatában sérült szemét.²²

Robert Southey nyomdokain nem kevesen vágta bele újabb és újabb Nelson életrajzok, illetve a trafilgári csata történetének megírásába, mai szemmel inkább kevesebb, mint több sikerrel. Pedig igazán hálás volt a téma. Míg Southey az ifjakat tanítóknak írta könyvét, utódai munkáit már maguk az ifjak is bújták. Azonban csak a 19. század végén született újra korszakos mű a tárgyban, s az is külföldi – amerikai – szerző tollából. A navalizmus atyjának számító Alfred Mahan²³ 1897-ben publikálta a „*Life of Nelson*” című kétkötetes munkáját, amelyet a számára elismertséget hozó 1890-es műve (*The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783.*) kiegészítésének szánt, saját könyve bevezetőjének szavaival, annak „*kikerekítésére*”.²⁴ 1896 márciusában Mahan éppen e munkán dolgozott, amikor megtudta, hogy Lord Bridport, Nelson bátyjának leszármazottja néhány levelet adott el a British Museumnak. E levelek tartalmát azonban meg sem próbálta megismerni, mivel az volt a véleménye, hogy az addigra már kiforrott Nelson-képen azok mit sem változtatnának.²⁵ A trafilgári csata századik évfordulóját a megemlékezések mellett néhány újabb Nelson biográfiával is megünnepelték. Kiemelkedik közülük Richard Holme „*Horatio Nelson, England's sailor hero*” című munkája, nem is annyira tartalma – új forrást nem használt a szerző – mind inkább illusztrációi miatt.²⁶ Az akkori

²¹ Ezt a ma már nem túlságosan hízelgő címet Southey éppen 1813-ban kapta, miután Walter Scott visszautasította azt.

²² Minden életrajzírója megemlékezik arról, hogy 1801-ben Koppenhágánál ehhez a nem látó szeméhez illesztette látcsövét, s ezért nem látta az őt visszarendelő zászlójelet, így nyert végül csatát.

²³ A „*tengeri hatalom evangelistája*” ahogyan sok kortársa nevezte.

²⁴ Alfred Thayer MAHAN: *The Life of Nelson: The Embodiment of the Sea Power of Great Britain*, Little, Brown, and Company, Boston, 1897.6.

²⁵ Colin WHITE (ed.): *Nelson: the New Letters*, Boydell Press, National Maritime Museum and the Royal Navy Museum, Woodbridge, Suffolk, Rochester, NY, 2005. XVII.

²⁶ Richard H. HOLME: *Horatio Nelson, England's sailor hero*, Walter Scott Publishing Co., London, 1905.

kiadás az antik könyvek kedvelői számára ma is csemegének számít, gyakorta találkozni vele internetes liciteken is.

Ahogy Holme és az őt követő szerzők példája is mutatja, az elődök munkái nem szegték kedvüket az újabb publikációktól. Ugyanakkor Nelson életét és a trafalgári tengeri ütközetet már jó ideje a téma kutatói által lerágott csontnak tekintik, amelyről már mindent tudunk, amit csak tudni érdemes. E meggyőződés szerint újabb, az eseményeknek esetleg más megvilágítást adó dokumentumok felbukkanásában még bízni is hasztalan volna. Mintha a történeti kutatásoknak is a képzőművészek példáját kellene követniük, hiszen Benjamin West és William Turner a Trafalgári csatát ábrázoló képei után nevesebb festő már nem is igen próbálkozott az esemény megörökítésével.²⁷ A csata közel-múltban megünnepelt bicentenáriuma azonban amellelt, hogy jónéhány új és újra megjelentetett kiadvánnyal (például ilyen Robert Southey „*The life of Nelson*” című klasszikusa is) gyarapította a Trafalgárról szóló, tényleg könyvtárnyi irodalmat, a kitartó és áldozatos kutatásnak köszönhetően tudott valódi újdonságokkal is szolgálni. A brit Királyi Tengerészeti Múzeum (Royal Naval Museum, Portsmouth) igazgatója, Colin White, akit kollégái „*Nelson admirális földi képviselője*” címmel tiszteltek meg, az 1999-től 2005-ig futó kutatási program, a „*Nelson Letters Project*” vezetőjeként újabb és újabb, addig publikálatlan levelet talált az angol, amerikai, dán és olasz levéltárakban.²⁸

Az így összegyűjtött összesen 1300 levélnek, amely a teljes nelsoni hagyaték ötödére rúg, nem mindegyike volt ismeretlen a történészek számára. Nagyobbik hányaduk már legalább egyszer átment a 19. századi szerzők kezén, de őket azokat publikálásra alkalmatlanoknak találták. Vagy azért, mert személyes hangvételük ütközött a kor viktoriánus erkölcsével, vagy azért, mert Horatio Nelson emberi gyengeségeire világítottak rá. Főleg az utóbbi volt az, amely az akkori felfogásba sehogyan sem illett, az abukiri és trafalgári hős nem lehetett

²⁷ West 1806-ban festette meg „*Nelson halála*” című monumentális képét, melyet alig néhány hónappal a csata után saját házában tett közszemlére. Hatalmas tömeg volt kíváncsi a képre, amelyen Nelson a valósággal ellentétben nem a fedélközben, hanem a fedélzeten töltötte utolsó perceit, s az idealizálás egyéb pontatlanságokhoz is vezetett. A képet ma a Liverpool-i Walker Art Gallery őrzi. Turner magát a csatát festette meg 1824-ben elkészült alkotásán, középpontban Nelson zászlóshajójával, amelyről a híres tájképfestő még akkor készített vázlatokat, amikor a győztes csatából visszatért Angliába. Turner képén a csata különböző fázisai tolnak össze, még egy, a csata másnapján elsüllyedt hajó katasztrófája is rákerült. A kép IV. György király 1822-es megrendelésére készült, aki a jelentős angol hadisikereket megörökítő galériát szándékozott létrehozni. Ma a mű a Greenwich-i National Maritime Museum, Földünk legnagyobb tengerészeti múzeumának féltve őrzött kincse. Napjainkban számtalan festő kínálja a csatát ábrázoló képeit, sőt sorozatait, ám ezek művészi értéke igencsak kétséges, annak ellenére, hogy e portékák általában a „*teljes történelmi hitelesség*” jegyében készülnek.

²⁸ A 2009. januárjában elhunyt Colin White történészberkekben Nelson admirális és a trafalgári csata kérdéskörében nemzetközileg is a legnagyobb tekintélynek számít, noha a Királyi Tengerészeti Múzeumban 1975-től eltöltött 34 év alatt „*mindössze*” egy tiszteletbeil doktori címet szerzett (2004-ben, a Portsmouths-i Egyetemen), igaz, ehhez 2006-ban még a Királyi Haditengerészet tiszteletbeli kapitányi rangja is párosult. Főbb munkái: *Victoria's navy: The End of the Sailing Navy* (1981); *The Royal Navy in peace and war* (1989); *The Nelson Companion* (1995); *1797: Nelson's Year of Destiny* (1998); *The Nelson Encyclopaedia* (2002); *Nelson: the Admiral*, (2005); and *Nelson: the New Letters* (2005).

sem gyarló, sem kétségek által gyötört személy. Manapság viszont éppen ez a vonása teheti a történelmi személyiséget rokonszenvenné, valódi hús-vér emberré, így az ilyen tartalmú levelek közlése éppenséggel segít a Nelson-kultusz fenntartásában. Mégsem ezek a már ismert és átértelmezett levelek szolgálták igazi meglepetéssel, hanem néhány a mintegy 500, addig a különböző levéltárakban rejtőzködők közül, amelyek felkutatása a „Nelson Letters Project” fő célkitűzése volt. Már önmagában az a tény, hogy két évszázad kutatásai után még mindig maradtak ismeretlen dokumentumok nagy érdeklődést váltott ki. Tanulságos, hogy az évfordulóra jó előre felkészültek, az ún. „Nelson évtized” (Nelson Decade) keretében a szükséges anyagi források mindvégig biztosítottak voltak.²⁹ Ez lehetővé tette a sokszor sziszifuszi levéltári kutatómunka időbeni elvégzését. Még a szerencse is a projektben résztvevők mellé szegődött, például amikor 2004-ben Edinburgh-ben egy régiségkereskedő az egyik ház gardrójában Nelson által írt és hozzá címzett levelekre bukkan. A véletlen felfedezés 25 ezer fontért azonnali árverésre került és sikerült a projekt eredményei közé emelni őket.³⁰ Nelson egy másik, a Földközi-tenger térségére vonatkozó kémjelentéseket tartalmazó levelét indigó-nyomaton találták meg a British Library régi tengerészeti évkönyveinek lapjai között.

További eredménynek számított, hogy a Nelson által parancsnokolt négy flottaakció, az 1798-as nílusi (Abukir), az 1801-es balti (Koppenhága), az ugyanazon évi La Manch-csatornai (Channel) és az 1805-ös trafalgári flottaparancsai, illetve az egyes hajók kapitányai számára adott parancsok először kerültek publikálásra együtt, kiegészítve a még eddig nagyrészt nem közölt levelekkel, amelyeket az admirális saját helyetteseinek írt.³¹ Az említett dokumentumok persze nem változtatták meg sem a csatáról, sem magáról az admirálisról³² kialakított képet, csupán cizellálták azt. Egy kivétel akadt, igaz, ez nem is levél volt, hanem egy már régről ismert feljegyzés hátoldalán talált vázlat. A papiros abban a csomóban volt, amely Nelson bátyjához, William-hez intézett leveleit tartalmazta. Maga a feljegyzés azonban véletlenül keveredhetett oda. Valószínűleg a Navy Board³³ egyik üléséről

²⁹ Az egész világon, elsősorban a volt Brit Birodalom területén megrendezésre került számtalan esemény mellett a magában az Egyesült Királyságban a kiállítások, konferenciák, népiünnepélyek és egyéb 2005-ös Nelson admirállal kapcsolatos rendezvények felsorolása is oldalakra rúgna. Csak a londoni Trafalgár-tér Nelson oszlopának felújítása csúszott át az évforduló utáni, 2006-os évre, ám ennek sem anyagi okai voltak, hanem a roppant forgalmas tér általános megújításának részeként ekkorra lehetett beütemezni.

³⁰ William LYONS: *Lost Nelson letters found in the back of an Edinburgh wardrobe*. The Scotsman, November 17, 2004.

³¹ Colin WHITE (ed.): *Nelson: the New Letters*. Boydell Press, National Maritime Museum and the Royal Navy Museum, Woodbridge, Suffolk, Rochester, NY, 2005. XIV.

³² Horatio Nelson tényleges rangja a halálát hozó csata idején altengernagy volt, a közkeletű admirális kifejezés, amely arab eredetű („*amir al-bahr*”, „*tengeri parancsnok*”), olyan gyűjtőfogalom, amellyel a flotta, illetve az egyes flottaegységek parancsnokait illetik. Amikor az Amiens-i béke rövid 14 hónapja után Anglia újra háborúban állt Franciaországgal, Nelson a földközi-tengeri brit flotta parancsnokaként a „*Vice Admiral of the White*” rendfokozattal húzatta fel zászlaját a Victory-n 1803. május 18-án. Ez a Királyi Haditengerészet ötödik legmagasabb rangja volt.

³³ A Navy Board Nelson idejében a hadiflotta adminisztrációjáért felelős testület volt, az Admirális mellett működött.

készült igen sietve, tartalmát tekintve a nem igazán fontos dokumentumok közé sorolták. Colin White, akit 2000-ben a Greenwich-i Nemzeti Tengerészeti Múzeumnak (National Maritime Museum at Greenwich) „kölcsonöztek” ki, lelkiismeretesen újra átolvasott minden, már régen ismert dokumentumot is. Az adott feljegyzés hátoldalán elnagyolt vázlatra bukkant. Lehet, hogy már többen is látták előtte a mindössze néhány egyenesből és szaggatott vonalból álló rajzot, de tőle ellentétben nem tulajdonítottak fontosságot neki. White a trafalgári ütközet sémáját fedezte fel a rajzon, amely természetesen nem volt megdátumozva, de minden bizonynyal 1805. szeptemberében keletkezhetett. Ez azt bizonyítja, hogy Nelson nem ösztöneire hagyatkozva bocsátkozott harcba az egyesült flottával, hanem nagyon is tudatosan készült annak megsemmisítésére, mindent, még saját életét is kockára téve ezzel. Egy régi vita végére kerülhetett így pont. Ennek ismeretében talán a 2002-ben a BBC egyik műsorfolyamában a „*legnagyobb brit*” címért folyó versenyben Nelson, aki bekerült a tíz legnagyobb történelmi személyiség közé, talán még jobb helyezést kapott volna.³⁴

A kétszázadik évfordulónak volt azonban egy ennél is jelentősebb hozadéka. A trafalgári csata „újrajátszására” már 2005 nyarán sor került, az időjárás szeszéjeit kiküszöbölendő. Már júliusban felvonultak a dél-angol partok előtt a 19. század legelejét idéző vitorlášhajók, s vele együtt korunk modern hadihajói. A „*csata*” színhelyéül tudatosan nem a Trafalgár-fok közeli vizeket választották, s immár nem a britek csaptak össze a francia-spanyol flottával, hanem a kékek a vörösökkel. Mondani sem kell, a három ország hajói mind a kék, mind a vörös oldalon képviselve voltak, kiegészülve a Dániából, az Egyesült Államokból és Oroszországból jött vitorlášokkal.

³⁴ A többiek az első tízből: Isambard Kingdom Brunel, Charles Darwin, Diana Wales-i hercegnő, Oliver Cromwell, William Shakespeare, I. Erzsébet királynő, Isaac Newton, John Lennon, Winston Churchill. Az első háromba Churchill, Brunel és Lady Diana került, majd a közönség szavazatai alapján Churchill kapta a „*legnagyobb brit*” címet.

